

Sök endast rikets bästa

Svensk Tidskrift publicerar här ett föredrag, som författaren höll i våras. Det utgår från det som kallas politikerförakt och från den därav följande risken att personer med resning inte anser sig vilja gå in i politiken. Till slut blir vi då styrda av små män och kvinnor, som själva hoppas få makt och som inte kan skilja mellan förakt och avund. Mot sådana politiker ställer författaren människor, både lämpade och inte lämpade, som föredömen, hämtade ur historien och ur bibeln.

Gunnar Dahmén är teol lic och hovpredikant.

”Den fara, som oroade min man, var att kriget kunde utlösas inte av de stora männen utan av de små. De stora vet hur viktigt det är med självkontroll och behärskning — de små har ofta fruktan och stolthet som drivkraft.

Jacqueline Kennedy i brev till Nikita Chrustjov.

En äldre generation fick läsa om *Gossen som inte kunde ljuga*. Vi har stannat inför statyer av statsmän, där allegoriska figurer och minneskransar vittnar om deras egenskaper och gärningar. I dag står samtid och eftervärld inte lika respektfulla. Levnadstecknare söker skelett i garderoberna. Idolerna ska som det heter lyftas ned från sina piedestaler. De får ints synas annorlunda än vi andra — i varje fall inte större.

Politikerförakt torde vara ett ganska nytt ord och har sin bakgrund i klyftan mellan politikens ord och handling och deras oförmåga att höja sig över partisinne till vad som är rikets bästa. Politikerförakt kan leda till avsmak för politik med den påföljd att små män och kvinnor blir de som kommer att styra oss. Det kan därför kanske vara värt att erinra om några förpliktande och stimulerande föredömen men att också söka se de villkor, som i dag möter en politiker och sätter hans karaktär och egenskaper på prov.

Ungdomen inför valet av levnadsbana frågar vad som fordras för att bli läkare, präst, börsmäklare, fotomodell eller vad det kan vara och får besked om poäng, inträdesvillkor, utsikter ooh löner. Företag söker chefer med hjälp av amerikanska psykologer ooh skickar chefsämnen på dyrbara kurser. E t t enda yrke avkrävs varken formella meriter eller friskintyg — politikerns.

Är det ett yrke att vara politiker? I själva ordet yrkespolitiker ligger ogillande och går tillbaka på en tid då offentliga uppdrag var förtroendeuppdrag vid sidan av en gärning i samhället. Men utvecklingen har gått mot politik som yrke och man kan inte räkna med återvändo. När en anglikansk biskop vid ett tillfälle hade använt ordet yrkespolitiker i nedsättande betydelse svarade Lloyd George: Vad är det för fel med yrkespolitiker? Är inte biskopen en yrkeskristen?

Därför bör vi fråga vilka kunskaper, egenskaper och karaktär bör vi förvänta av en politiker? Politikern har ett uppdrag som berör allas gemensamma bästa och med större befogenheter än aldrig så stora privata intressen. Aktiva politiker i vår tid har i många fall själva reflekterat över sin roll och sitt ansvar. Sålunda skrev John F Kennedy under sin senatorstid sin bok "Studier i mod". Han granskar där några presidenters moraliska mod i situationer där den egna övertygelsen kommit i konflikt med partiet eller en folkmajoritet. Han finner föredömliga och förpliktande exempel men finner också att det blivit svårare att hävda en egen mening. Partiapparaten, det politiska livets kostsamhet, massmedia och de fortlöpande optionsundersökningarna — tidigare okända — tvingar till eftergifter och långtgående kompromisser.

I syftet att skydda sig för att ha kompromissat händer — som det sagts av en erfaren iakttagare — att man hellre talar om "politiska lösningar". Men även där måste finnas gränser för att inte beskyllas för principlöshet. Politik som det möjligas konst får inte bli en ursäkt för principlöshet. Även om den ståndaktige tennsoldaten måste ge plats åt den medgörlige tennsoldaten finns gränser för eftergifter.

Kunskap och visioner

Eduard Benesj, Tjeckoslovakiens ledare och europeisk politiker, nedskrev under sin av Hitler påtvingade landsflykt sina tankar om det politiska ledarskapet. Han räknar med två fundament — kunskaper om samhället och visioner. Samhällsvetarens kunskaper bör förenas med visioner, gärna konstnärens. Visioner, som sträcker sig längre än till de omedelbara besluten. Är politikern endast sakkunnig, är det fara värt att han blir livlös teoretiker utan intuition och initiativ. Enbart konstnär, kan hans känslor leda honom bort från verkligheten, han blir en svärmarer, offer för improvisationer och experiment.

Ett enda yrke avkrävs varken formella meriter eller friskintyg — politikerns.

Ingen har väl mera kortfattat uttryckt sina statsmannaideal än Winston Churchill med mottot till sitt verk om Andra världskriget. "I krig — beslutsamhet, i motgång — motståndsvilja, i seger — storsinhet, i fred — god vilja." Själv har han dokumenterat beslutsamhet intill dumdriftighet. De engelska orden bakom den svenska översättningens "I motgång — motståndsvilja" verkar starkare när det heter "In defeat — defiance" — i nederlag — trots. Om storsinhet vittnar hans inställning till det besegrade Tyskland såväl efter första som andra världskriget. Han tillhörde inte dem som ropade "Häng kejsaren!" Hade hans tanke att förvandla kejsaren till en konstitutionell monark vunnit gehör, hade Tyskland kanske besparats en Hitler.

Storsinnet sätter karaktären på prov och i sin biografi över sin far Randolph Churchill skildrar han med aktning den storsinnet, den gamle Gladstone visade Randolph Churchill när rollerna var ombytta. Randolph hade i opposition gjort livet bittert för Gladstone och det var bäddat för hämnd, när Gladstone sedan mötte en fysiskt och andligt försvagad Churchill, nonchalerad av sina egna. Men tålmodigt och utan att draga fördel av situa-

Politik som det möjligas konst får inte bli en ursäkt för principlöshet.

tionen lyssnade Gladstone till alla de osammanhängande argument han tvingades höra. Om storsinnet i vår tid kan man erinra om MacArthur, som när Japan låg slaget och läget var hotfullt sände telegrammet "Skicka mig bröd – eller kulor". Han fick bröd. Vad skulle följderna blivit för världen om Washington skickat kulor? Också Marshallhjälpen skall minnas som ett förpliktande föredöme.

Kunskaper om samhället och yrkesbakgrund var det väl beställt med så länge landet styrdes av adel, präster, borgare och bönder. Ändrade förhållanden har inte följts av motsvarande bakgrund. Majoriteten i Sveriges riksdag är offentliganställda personer ur medelklassen och har i stigande grad rekryterats från fack eller partikansli. I Tyskland, Frankrike och USA dominerar juristerna – i USA till 80 %. I och för sig inte orimligt med tanke på att land skall med lag byggas och att juristen har till yrke att sköta andras affärer så varför inte också statens? Gentemot önskemålet om bredare erfarenhetsbakgrund kunde invändas att de flesta frågor behöver råd av konsulter.

Visioner är knappast något man kan förvärva sig. De Gaulle om någon inspirerades av visioner. "Min fantasi framställer Frankrike för mig som en sagoprinsessa eller madonna åt vilken Försynen håller en storslagen och säregen levnadsbana i beredskap, präglad av lysande framgångar eller avskräckande misslyckanden." Själv var han ett bevis på att patetiska visioner mycket väl kan förenas med ögonblickets praktiska handling.

Intellektuella kunde förväntas ge det politiska livet visioner men spåren av deras politiska inhopp ger inga förhoppningar även om man inte behöver betrakta Sartre som representativ, när han fann att ingenstans var friheten större än i Sovjet. Clemenceau sade "Jag röstar alltid med den dummaste". Om det var erfarenhet eller principer som låg bakom är obekant men om han menade att man i stora, övergripande, moraliska frågor kunde lita på gemene mans sunda omdöme, så har han instämmande av den amerikanske kritikern William Buckley Jr, som sagt, att hellre såge han sitt land styrt av de första hundra namnen i Bostons telefonkatalog än av konsistoriet vid Harvard universitetet.

Konrad Adenauer var, menar Richard Nixon, en mästare i att förena idealism och målinriktning med praktiskt vardagligt handlande. Nixons "Leaders" (1982) innehåller en rikedom av iakttagelser och reflektioner kring ledarskap. Ingen hade haft så lång erfarenhet av möten med samtida statsmän som Nixon och under så lång tid i skiftande sammanhang. Episoder och detaljer överflödar och infogas i hans syn på det politiska ledarskapet, där han främst synes beundra dem som tar varning av Lots hustru att inte se sig tillbaka.

Den religiösa politikern

Politiska visioner kan vara bestämda av ett religiöst kallelsemedvetande. För William E Gladstone var religion och politik det högsta man kunde ägna sig åt – det gällde förhållandet till Gud och förhållandet till nästan. Ett samband var ofrånkomligt. Vi är i dag inte vana vid sådana tankar, men när Jimmy Carter blev president undrade Dagens Nyheter om Carter med sin andliga hemort i sydstatsbaptismen skulle mot bakgrund av en stark gudsförtröstan visa oroande självsäkerhet och kunna "trycka på atombombknappen föregivande gudomlig inspiration". Men man menade det vara mera sannolikt, att en kristen syn att även de pånyttfödda är fattiga syndare skulle dämpa even tuella övermänniskoambitioner. Den amerikanske senatorn William Fulbright har i sin "Styrkans övermod" kraftigt varnat för "Guds självutnämnda emissarier som åstadkommit så mycket ont". Blod har utgjutits, fortsätter han, inte av ondska utan av renaste motiv. Han ser missionsinstinkten som roten till allt ont och vill att man skall acceptera världen som den är på gott och ont. Men är inte just detta en kristen syn på människan och världen – den att vi alla är fattiga syndare, en självkännedom som sätter spärr för en själv rättfärdighet, som dömer och dödar.

Lord George Brown, den engelske labourpolitikern, funderar över Jesu ord att älska ovännerna ooh menar att Jesus begär inte det orimliga men väl att vi skall vara medvetna om allas vår svaghet och därför kunna tolerera varandras brister. Känslan, vågar vi väl säga, att vara ett redskap i Herrens hand – som är ett bibliskt uttryck – kan vara en kraftkälla och ge åt handlandet ett perspektiv, som sträcker

sig över stundens krav, men det är klokt att, som Paulus skriver, "pröva andarna" så att inte Herren blir ett verktyg för egna avsikter.

Är politikern endast sakkunnig, är det fara värt att han blir livlös teoretiker utan intuition och initiativ.

Av män och kvinnor med ansvar för rikets bästa kräver arbetsvillkoren fysisk och andlig balans, vilket i sin tur förutsätter en tidvis skyddad tillvaro för vila och vidgade intressen. Modern teknik, som borde kunnat garantera avkoppling, har åstadkommit det motsatta. En regeringschefs almanacka satt i händerna på en stressforskare skulle skrämna honom som hade han sett en röntgenbild med livshotande fläckar. Han skulle ålägga honom omedelbar vila och fråntaga honom alla åtaganden där andras väl och ve stod på spel. Statsmännen har visserligen av just denna omtanke till sitt förfogande fått lantliga retreat – Camp David, Chequers, Rambouillant, Marieborg, Harpsund – men även dessa platser får bli platser för möten och överläggningar.

En oro för överansträngning ooh förtidig död kan synas omotiverad, när han ser den ålder flera av tidens statsmän uppnått. Churchill var 66 när han tog på sig krigsledningen, 76 när han för andra gången blev regeringschef. Adenauer var 73 när han fick den makt han skulle behålla under kommande fjorton år. De Gaulle blev 79 innan han efter åtskilliga turer drog sig tillbaka. Mao var 73 när han satte igång kulturrevolutionen. En sak har emellertid dessa gemensamt med åtskilliga andra framgångsrika statsmän,

den nämligen, att de under vissa tider varit borta från politiskt ansvar – i landsflykt, fängelse eller på annat sätt borta från aktiv politik. Uppenbarligen har de använt sin tid till studier och reflektioner, som gett dem perspektiv och tillfälle till eftertanke. "Säg mig vad du läser och jag skall säga mig vem du är" tillämpat på politikernas läsvanor kan visa sig intressant.

Nu ska man nog inte bortse från vad turerna – kalla det Gud, Ödet eller Slumpen – berett dem. Hade Chamberlain och

Ingenstans har personkulten tagit sig så groteska uttryck som inom marxismens länder.

Churchill dragit sig tillbaka vid normal pensionsålder hade Chamberlain gått till eftervärlden som Birminghams bäste borgmästare och en sällsynt föredömlig socialminister medan Churchill blivit ihågkommen som "ett lysande fiasko", ett aldrig infriat löfte. Nu förde ödets villkor Chamberlain mot sitt livs tragiska slut och Churchill fick bestiga den politiska ärens höjder. Tillfället gör mannen om där finns förutsättningar.

Politikern med karaktär

Materialistisk historiesyn förnekar individens roll. Men ingenstans har personkulten tagit sig så groteska uttryck som inom marxismens länder. Inom demokratierna begär vi den enskildes ansvar och anförtror honom också stora uppdrag. Vi vill han ska göra sin stämma hörd. Att enbart utgöra en röst för partiet är icke värdigt en ledamot av ett folkvalt parlament. Individuella ställningstaganden måste bere-

das inflytande om där skall finnas utrymme för moral. Den amerikanske historikern Arthur Schlesinger Jr beklagar att den enskildes roll blivit försvagad med den följd att de opersonliga krafterna övertar kontrollen av händelserna. Han efterlyser vad han kallar stora män, heroiska ledare, som kan "hävda den mänskliga viljans frihet gentemot historiens påstådda oundvikligheter". Även om en Bismarck kunde säga, att statsmannen endast kan navigera på tidens ström vittnar hans egen politik om att en stark vilja kan ändra en strömfåras lopp, där det finns vissa förutsättningar. Liksom en brandstiftare kan vålla brand endast om det finns något brännbart. Mänskliga faktorer har ännu sin makt mera än vad man kan tro och många makthavande vill bestrida dem för att undgå sitt ansvar. "Tänk på fartygen", skriver aposteln Jakob, "som är så stora och drivs av hårda vindar och ändå styr rorsmannen dem med det lilla ro-dret vart han vill."

Vad är då karaktär? En förening av själslig utrustning, moraliska grundsatser och kraft att följa dem? Moraliska egenskaper som mod, uppriktighet, osjälviskhet, viljestyrka har sin motsats. Feghet, falskhet, egoism och så vidare. Egenskaper kan blandas eller förekomma olika starka inom en och samma natur. I och för sig goda egenskaper kan under vissa förhållanden bli tvivelaktiga. Försiktighet är en dygd men kan övergå i vankelmod och handlingsförlamning. Vilja att inhämta råd urarta till osjälvständighet, självförtroende till övermod, djärvhet till dumdrighet. Att vara president, säger Kissinger, kräver andra egenskaper än att bli president. Medgång och motgång kan förvandla en människa. Bedömningen av en

människa kan också växla med tiden. Historien, sade Kissinger till Nixon, vid uttåget ur Vita Huset, kommer att se vänligare på Er än samtiden. Till vilket Nixon svarade att det beror på vem som skriver historia.

I den historiebok som Gamla Testamentet utgör med nästan alla motsvarigheter till vad som kan hända i även dagens maktpolitik står konung Salomo för vishet och förstånd. Om ursprunget till denna vishet berättar Första Konungaboken, att den unge Salomo vid makttillträdet av Herren Gud fick löftet, att vad han bad om skulle också bli uppfyllt. Salomo bad om "ett hörsamt hjärta" att skilja mellan gott och ont. Då svarade Herren, att efter-

som han inte bett om långt liv, inte om rikedom eller fienders liv utan om förstånd att akta på vad rätt är skulle han också bli bönhörd.

Sök endast rikets bästa — orden är av den från maktens höjder fallne kardinal Wolsey i Shakespeares Henrik VIII. Begrundande sitt öde varnar han för högmödet — "den synden fällde änglarna". Rikets bästa — men inte över allt annat. Han säger

Sök rikets bästa
och Guds och sanningens.
Gå rättens väg och frukta ej
om då du faller
du faller som martyr.